

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ
Циклова комісія соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної
підготовки**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Транспортне право»
вибіркових компонент освітньо-професійної програми першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти
Аеронавігація

за темою № 8- Законодавство України про повітряний транспорт

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 26.09.22 р. № 9

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу Харківського
національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 19.09.22 № 2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 23.09.22 р. № 9

Розглянуто на засіданні циклу соціально-гуманітарних дисциплін та фізичної
підготовки, протокол від 14.09.2022 № 4

Розробники: викладач циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та
фізичної підготовки, спеціаліст вищої категорії Хомяк О.В.

Рецензенти:

1. Викладач циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін та
фізичної підготовки КЛК ХНУВС, к.пед.н., доктор філософії,
спеціаліст вищої категорії, Кірюхіна М.В. .
2. Доцент кафедри юридичних наук Кременчуцького національного
університету імені Михайла Остроградського кандидат юридичних
наук Латишева В.В.

План лекції

1. Повітряний транспорт. Поняття, структура системи та види.
2. Повноваження суб'єктів управління повітряним транспортом.
3. Правові основи діяльності повітряного транспорту.
4. Господарська та комерційна діяльність цивільної авіації.

Рекомендована література:

Основна:

1. Е.Ф. Демський, В.К. Гіжевський. Транспортне право України. К.: Дрінком Інтер, 2002.
2. Е.Ф. Демський. Транспорт, пасажир, право. К.: Сусп-во «Знання» УРСР, 1987.

Текст лекції

1. Повітряний транспорт. Поняття, структура системи та види.

Повітряний транспорт – вид транспортних комунікацій транспорту, де у якості транспортного засобу для перевезення пасажирів, пошти і вантажів використовуються транспортні засоби або важчі за повітря (повітряні судна авіації - літаки, вертольоти, гелікоптери та ін.) .

Повітряний транспорт є найбільш придатним для швидкого перевезення вантажів, пасажирів, багажу, пошти та інших матеріальних цінностей. У зв'язку з цим, йому відводиться важлива роль і місце в транспортній системі України.

Бурхливий розвиток цивільної авіації, виокремлення її в самостійну галузь народного господарства спричинили необхідність правового врегулювання певних суспільних правовідносин, вдосконалення вже існуючих норм повітряного права. Важливу роль для розвитку повітряного права зіграв вступ України до міжнародної організації з авіаційних перевезень (ІКАО), що, у свою чергу, сприяло прийняттю державою норм міжнародного повітряного права, які врегульовують авіаційні правовідносини. Слід нагадати, що до цього часу, досить тривалий період, правове врегулювання цивільної авіації стосувалося лише окремих галузей її діяльності.

На сьогоднішній день повітряне право покликане забезпечити чітке функціонування всієї авіаційної транспортної системи, що прямо пов'язано із забезпеченням безпеки, економічності авіаційних перевезень. Це важливе завдання має досягатися шляхом впливу на окремі найважливіші галузі суспільних правовідносин у сфері повітряного транспорту.

Україні належить повний і виключний суверенітет на повітряний простір в її територіальних межах.

Повітряним простором України є частина повітряної сфери суходільною та водною територією, у тому числі над її територіальними водами.

Повітряний простір України має свою певну структуру. Структура повітряного простору, порядок її формування і зміни та правила використання визначаються державними органами з використання повітряного простору України. Використання державного простору чи окремих його районів може бути повністю або частково обмежено.

До елементів структури повітряного простору України відносять:

- 1) повітряні траси;
- 2) місцеві повітряні авіалінії;
- 3) повітряні кордони для перетинання державного кордону;
- 4) встановлені та невідновлені маршрути польотів;
- 5) райони виконання авіаційних робіт;
- 6) заборонені зони;
- 7) зони обмеження польотів і небезпечні зони.

Повітряні траси та місцеві повітряні авіалінії складають основну структуру повітряного простору України і потребують більш детального розгляду.

Повітряна траса - це диспетчерський район або його частина, що являє собою коридор у повітряному просторі, обмежений за висотою та шириною, призначений для безпечного виконання польотів повітряними суднами та забезпечений аеродромами, засобами навігації, контролю та управління повітряним рухом.

Місцева повітряна авіалінія - це диспетчерський район або його частина, що являє собою коридор у повітряному просторі, обмежений за висотою та шириною, призначений для безпечного виконання польотів повітряними суднами, забезпечений аеродромами, засобами контролю і управління повітряним рухом.

Усі обмеження з використання повітряним простором України доводяться до зацікавлених сторін через канали систем аеронавігаційної інформації.

За користування повітряним простором України компетентними органами держави встановлюється певна плата.

При виконанні повітряним судном польоту у міжнародному просторі юрисдикцію у відношенні його встановлює та країна, де зареєстроване це судно. Використання міжнародного повітряного простору врегульовується нормами міжнародного права.

Одним з найважливіших розділів повітряного права є правове положення про статус повітряного судна.

Повітряне судно - це літальний апарат, що тримається в атмосфері за рахунок його взаємодії з повітрям, відмінним від взаємодії з повітрям, відбитим від земної поверхні, і здатний маневрувати в тривимірному просторі. Повітряні судна в Україні бувають:

- 1) державні;
- 2) цивільні;
- 3) експериментальні.

Повітряне судно вважається державним, якщо воно використовується на військовій, міліцейській чи митній службі і зареєстровано у державному реєстрі.

Повітряне судно є цивільним, якщо воно зареєстровано у державному реєстрі цивільних повітряних суден.

Повітряне судно є експериментальним, якщо воно призначене для проведення випробувань чи дослідницько-конструкторських робіт. Воно до державного реєстру не заноситься.

Кожне повітряне судно, що експлуатується у повітряному просторі України, повинно бути сертифіковано на відповідність його конструкції, характеристик, документації вимогам, передбаченим правилами сертифікації цивільних повітряних суден в Україні.

Після реєстрації повітряного судна в державному реєстрі цивільних повітряних суден України власник судна повинен отримати у державному органі з питань реєстрації та сертифікації відповідне посвідчення (сертифікат) про відповідність вимогам на виконання польотів як бортовий документ.

Цивільні повітряні судна в обов'язковому порядку мають бути зареєстровані у державному реєстрі тільки тієї країни, до якої належить дане судно. Власникам повітряного судна компетентним органом держави видається реєстраційне посвідчення. Повітряне судно може бути виключене зі списків державного реєстру тільки у випадку:

- знаття судна з експлуатації або
- передачі судна іншій державі чи іноземному юридичному або фізичному суб'єкту.

Кожне повітряне судно нової реконструкції повинно мати ще й сертифікат типу документа, який підтверджує його відповідність діючим в Україні нормам льотної відповідності. Власником цього сертифікату є розробник повітряного судна.

До складу авіаційного транспорту входять підприємства повітряного транспорту, що здійснюють перевезення пасажирів і вантажів, аерофотозйомки, сільськогосподарські роботи, а також аеропорти, аеродроми, аероклуби, транспортні засоби, системи управління повітряним рухом, навчальні заклади, ремонтні заводи цивільної авіації та інші підприємства, установи й організації незалежно від форм власності, що забезпечують роботу авіаційного транспорту.

Транспортні засоби: Літак (аероплан) - літальний апарат важчий за повітря для польотів в атмосфері за допомогою двигуна і нерухомих крил (крила). Літак здатний переміщатися з високою швидкістю, використовуючи підйомну силу крила. Нерухоме крило відрізняє літак відмахольота, а наявність двигуна - від планера.

Вертоліт, Гелікоптер - літальний апарат, важчий за повітря. Підйом і переміщення в повітрі забезпечується гвинтом, що обертається в горизонтальній площині. Переміщення забезпечується нахилом у відповідному напрямку несного гвинта.

Класифікація літаків:

За призначенням- Військові:

- винищувачі
- винищувачі-бомбардувальники
- фронтові бомбардувальники
- ракетносії
- штурмовики
- розвідники
- коректувальники
- багатоцільові і спеціальні

Цивільні:

- пасажирські - перевезення пасажирів
- транспортні - транспортування вантажів
- поштові - доставка пошти
- сільськогосподарські - обробка сільськогосподарських угідь
- навчальні - навчання льотного складу
- спортивні - заняття авіаційним спортом

спеціальні:

- експериментальні - проведення льотних експериментів
- санітарні - надання термінової медичної допомоги
- геологорозвідувальні - повітряна розвідка надр та ін

За злітною масою:

- 1-го класу (75 т і більше)
- 2-го класу (від 30 до 75 т)
- 3-го класу (від 10 до 30 т)
- 4-го класу (до 10 т).

За типом і числом двигунів:

За типом двигунів:

- поршневі (ПД)
- турбогвинтові (ТГД)
- реактивні (РД)
- електричні (ЕД)

За числом двигунів:

- одnodвигунні
- дводвигунні
- тридвигунні
- чотиривигунні.
- шестидвигунні
- восьмидвигунні

Використання гелікоптерів

- повітряні підйомні крани
- засоби для гасіння пожеж

- санітарні гелікоптери
- військовий
- поліцейські гелікоптери

Повітряна траса - це диспетчерський район або його частина, що являє собою коридор у повітряному просторі, обмежений за висотою та шириною, призначений для безпечного виконання польотів повітряними суднами і забезпечений аеродромами, засобами навігації, контролю та управління повітряним рухом.

Аеропорт - комплекс інженерних споруд призначений для прийому, відправлення та технічного забезпечення повітряного транспорту, а також обслуговування пасажирів та вантажу. Аеропортний комплекс повинен мати хоча б одну злітно-посадкову смугу чи ґрунтову, тверду, або водну поверхню для зліту та посадки літаків чи вертолітну площадку.

2. Повноваження суб'єктів управління повітряним транспортом.

Враховуючи важливість для економічного життя країни авіаційного транспорту та необхідність здійснення підвищеного контролю за його діяльністю, держава регулює діяльність цивільної авіації через

Міністерство інфраструктури України, Державна авіаційна служба України.

Управління авіаційною галуззю здійснюється за такими напрямками:

- 1) забезпечення розвитку цивільної авіації;
- 2) нагляд за безпекою виконання польотів повітряними суднами;
- 3) сертифікація, реєстрація та ліцензування;
- 4) регулювання використання повітряного простору України та обслуговування повітряного руху;
- 5) забезпечення пошуку та спасіння повітряних суден, що зазнають чи зазнали лиха;
- 6) захист авіації України від актів незаконного втручання в її діяльність;
- 7) наукове забезпечення діяльності авіації, її безпеки, що як галузевими, так і міжгалузевим науково-дослідними закладами й організаціями;
- 8) сприяння зовнішньоекономічній діяльності, діяльності авіаційної галузі та укладення міжнародних угод.

Будівництво аеропортів, пішохідних мостів, тунелів, придбання самолетного парку, утримання та придбання аеронавігаційного обладнання та устаткування, пов'язаного з обслуговуванням пасажирів і перевезенням вантажів, здійснюється з використанням державного і місцевого бюджетів, коштів підприємств, а також із залученням додаткових надходжень і добровільних внесків від підприємств і установ різних форм власності.

Управління авіаційним транспортом на місцях здійснюється також адміністраціями авіаційних підприємств, у межах власної компетенції.

Одним з важливих положень повітряного права є поняття авіаційного персоналу та екіпажу повітряного судна.

Авіаційний персонал - це особовий склад авіаційного підприємства, організації, підрозділу, навчального закладу, що складається з авіаційних спеціалістів за фахом.

До складу авіаційного персоналу входять:

- члени екіпажу повітряного судна;
- особи командно-керівного складу, командно-льотного, інспекторського та інструкторського;
- спеціалісти, які організують регулювання використання повітряного простору України та обслуговування повітряного руху на території держави;
- спеціалісти, які здійснюють організацію та технічне обслуговування повітряних суден і всі види забезпечення польотів;
- спеціалісти, які обслуговують повітряні перевезення;
- спеціалісти, які забезпечують організацію і проведення дослідно-конструкторських, експериментальних, науково-дослідницьких робіт і випробування авіаційної техніки;
- спеціалісти, які здійснюють нагляд і контроль за безпекою польотів, а також розслідування авіаційних пригод;
- спеціалісти, які здійснюють аналіз і контроль льотної придатності повітряних суден при розробках, випробуваннях, сертифікації і серійному виробництві;
- спеціалісти, які здійснюють забезпечення авіаційної безпеки в цілому;
- авіаційні експерти.

Згідно з рішенням державних органів з питань регулювання діяльності авіації до складу авіаційного персоналу можуть бути включені й інші спеціалісти.

Особи, яких віднесено до авіаційного персоналу, повинні бути сертифіковані згідно з чинним законодавством на відповідність кваліфікаційним вимогам за фахом. Такі особи можуть бути допущені до професійної діяльності тільки за наявності у них свідоцтва (сертифікату) на право здійснення професійної діяльності, а також відповідності стану здоров'я встановленим вимогам.

Екіпаж повітряного судна – це особи авіаційного персоналу, яким у встановленому порядку доручено виконання певних обов'язків з управління та обслуговування повітряного судна при виконанні польоту.

Екіпаж повітряного судна складається з командира та інших осіб льотного екіпажу й обслуговуючого персоналу. Усі члени екіпажу віднесені до льотного складу.

Усі члени екіпажу мають певні права та обов'язки.

Командиром повітряного судна може бути особа, яка має спеціальність пілота, а також відповідну підготовку й досвід, необхідні для самостійного управління повітряним судном даного типу та керування екіпажем.

У процесі своєї професійної діяльності командир повітряного судна має право:

1) приймати остаточне рішення про виліт, політ і посадку судна, злив пального у палюти, викидання вантажу, багажу й пошти, змінення маршруту та режиму польоту, про приземлення на запасному аеродромі чи здійснення вимушеної посадки поза межами аеродрому, забезпечення безпеки, збереження судна та рятування життя пасажирів;

2) віддавати у межах власної компетенції накази будь-якої особі, яка перебуває на борту судна, його розпорядження та команди підлягають беззаперечному виконанню;

3) вживати всі необхідні заходи, у тому числі й примусові, до осіб, які своїми діями створюють небезпеку польоту і не підкоряються вимогам командира;

4) здійснювати особистий контроль за безпекою польоту, пасажирів у випадках, що загрожують авіаційною пригодою;

5) змінювати маршрут польоту, перетинати кордони і здійснювати посадку судна на аеродромі, не передбаченому польотним завданням при виникненні загрози для життя і здоров'я пасажирів;

6) бути довіреною особою експлуатанта повітряного судна, укладати від його імені угоди та договори в інтересах виконання польотного завдання, забезпечення безпеки польоту, збереження судна та життя і здоров'я пасажирів;

7) відстороняти від виконання професійних обов'язків під час польоту будь-якого члена екіпажу;

8) контролювати рівень професійних знань, умінь і навичок льотного екіпажу та якості роботи обслуговуючого персоналу;

9) перевіряти свідоцтва членів екіпажу, а також наявність у них необхідних записів і нотаток.

При виконанні польотного завдання кожний член екіпажу має право відмовитися від його виконання, якщо на його розсуд, є аргументований сумнів щодо благополучного завершення польоту.

Експлуатант повітряного судна зобов'язаний відшкодувати заподіяні життю та здоров'ю пасажирів і членів екіпажу збитки, що настали внаслідок авіаційної пригоди у зв'язку з виконанням його службових обов'язків.

3. Правові основи діяльності повітряного транспорту.

Повітряне право - це сукупність норм права, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з виконанням діяльності повітряного транспорту.

Сукупність однорідних суспільних відносин, що врегульовують діяльність повітряного транспорту, складає предмет повітряного права.

Важливу роль в регулюванні суспільних відносин у сфері діяльності повітряного транспорту відіграє принцип повного та виключного суверенітету України на повітряний простір, який знайшов своє місце в повітряному законодавстві багатьох країн світу, а також у вигляді міжнародної правової норми в цілій низці багатосторонніх угод з міжнародного повітряного права. Так, у ст. 1 Чиказької конвенції 1944 року зазначено: «Сторони, що

домовилися, признають, що кожна держава має повний виключний суверенітет над повітряним простором над своєю територією».

Суверенітет України на повітряний простір закріплений у ст. 1 Повітряного кодексу України. Нагадаємо, що під повітряним простором розуміють повітряний простір над сухопутною та водною територією України, в тому числі над територіальними водами, які визначені законодавством України й міжнародними угодами. Таким чином, Україні належить суверенітет на повітряний простір, що являє собою стовбур повітря, основу якого складає сухопутна та водна територія, що перебуває під захистом суверенної України.

Якщо межі повітряного простору України по горизонталі визначені, то питання про межі по-вертикалі не вирішене, умовно встановлена межа до висоти 22 км - кінцевої лінії атмосфери Землі.

Повний та виключний суверенітет на повітряний простір забезпечений встановленими державою правилами та міжнародними угодами. Україна в особі компетентних органів встановлює:

а) умови та порядок подання заявок на отримання дозволів на польоти іноземних повітряних суден у державному просторі України;

б) постійні маршрути для регулярних польотів іноземних літаків (міжнародні траси);

в) аеропорти, відкриті для приземлення іноземних літаків;

д) вимоги до іноземних повітряних суден та їх екіпажів по забезпеченню безпеки польотів, правила польотів іноземних суден у повітряному просторі України.

Україна здійснює кримінальну, цивільну, адміністративну та Іншу юрисдикцію з питань, пов'язаних з польотами в українському просторі.

Юридичною основою правового регулювання правовідносин у сфері повітряного транспорту є правові норми, що містяться в законах і підзаконних нормативних актах.

До основних законів, що є джерелами повітряного права, належать Закони України: «Про транспорт», який визначає правові, економічні, організаційні та соціальні основи діяльності повітряного транспорту; «Про підприємства в Україні», що визначає економічну діяльність підприємств, у тому числі й підприємств повітряного транспорту; «Про державний кордон України», який має ключове значення для визначення таких понять повітряного права, як повітряний простір України, кордони міжнародних повітряних трас, зони прикордонного й митного контролю в аеропортах, що здійснюють міжнародні повітряні перевезення.

Основним нормативним документом, що регулює діяльність повітряного транспорту, є Повітряний кодекс України, прийнятий 1993 року, для врегулювання діяльності користувачів повітряного простору України в цілях задоволення потреб та інтересів України і її громадян, а також забезпечення безпеки авіаційних перевезень.

Дія Повітряного кодексу України поширюється на всіх користувачів повітряного простору України в частині, що стосується їхньої діяльності як на території України, так і за її межами, якщо закони держави перебування користувача не передбачають іншого. Він складається з 18 розділів, кожний з яких розкриває значення окремих інститутів повітряного права.

Одним із джерел повітряного права є постанови Кабінету Міністрів України з питань авіації. Прикладом можуть послужити постанови: «Про затвердження Положення про обов'язкове особисте страхування від нещасних випадків на транспорті» від 14.08.1996 р. за № 959; «Про серйозні недоліки в роботі та невідкладні заходи щодо поліпшення діяльності цивільної авіації» від 28.12.1996 р. за № 1587; «Про затвердження Положення національного повітряного перевізника» від 15.11.1996 р. за № 1397 та ін.

Особливе місце серед джерел транспортного повітряного права посідає «Звід авіаційних правил України». Авіаційні правила визначають і врегульовують порядок діяльності авіації України з метою забезпечення безпеки польотів і економічної безпеки.

До авіаційних правил України належать:

1. Норми льотної придатності цивільних повітряних суден.
2. Норми будівництва і придатності до експлуатації аеродромів та аеропортів; систем регулювання використання повітряного простору України й обслуговування повітряного руху на території України.
3. Правила сертифікації цивільних повітряних суден, аеродромів, аеропортів, виробництва авіаційної техніки, діяльності експлуатантів, авіаційного персоналу, використання повітряних трас і місцевих повітряних ліній.
4. Правила реєстрації повітряних суден, аеродромів, повітряних трас і місцевих авіаліній.
5. Стандарти і нормативи у галузі авіації та охорони навколишнього середовища.
6. Нормативи будівництва, утримання і реконструкції аеродромів і аеропортів;
7. Нормативи з підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації авіаційного персоналу.
8. Нормативи з організації, виконання та забезпечення по льотів.
9. Нормативи з організації, виконання та забезпечення ліцензування авіаційних робіт.
10. Нормативи використання повітряного транспорту України та забезпечення аеронавігаційною інформацією.
11. Нормативи з організації та проведення пошукових і рятувальних робіт.
12. Нормативи з організації і проведення службових розслідувань авіаційних пригод.
13. Нормативи по здійсненню нагляду і контролю за безпекою виконання польотів.

14. Нормативи, що регулюють порядок реалізації заходів щодо захисту авіації від актів незаконного втручання.

15. Нормативи, що врегульовують порядок організації та виконання випробувальних і позатрасових польотів.

16. Нормативи, що регулюють взаємовідносини приватної та державної авіації.

Важливим джерелом повітряного права є міжнародні угоди які виступають складовою частиною міжнародного права. Так, Україна підписала Положення міжнародної Чиказької конвенції з питань авіаційного транспорту. Значну роль у розвитку національної нормативної бази з повітряного права відіграв вступ України у 1972 році до міжнародної організації з авіаційних перевезень (ІКАО). Україна взяла на себе зобов'язання привести національне законодавство з повітряного права відповідно до норм міжнародного повітряного права. Усі правовідносини, що не врегульовані нормами національного повітряного права, повинні регулюватись міжнародними нормами. Значне місце серед міжнародних угод посідають багатосторонні та двосторонні міжнародні угоди. У 1993 році Україна підписала міжнародну конвенцію «Про організацію авіасполучень між країнами СНД».

4. Господарська та комерційна діяльність цивільної авіації.

Повітряне перевезення - це перевезення пасажирів, багажу, вантажів і пошти, що виконуються з допомогою повітряних суден за встановлену платню. Воно здійснюється на підставі договору повітряного перевезення.

Ці перевезення здійснюються на основі планування та за одноразовими заявами. У випадках систематичної відправки вантажів одним і тим же відправником протягом певного періоду перевізник і відправник можуть скласти спеціальну угоду, в якій зазначають умови, що впливають з особливостей даного перевезення. У договорі мають бути вказані: кількість зазначеного до перевезення вантажу, строки його пред'явлення до перевезення, строки відправлення, відповідальність сторін за невиконання умов угоди та ін.

Наявність договору на вантажне перевезення не виключає обов'язку перевізника та відправника оформляти вантажну накладну на кожну відправку вантажу. Приймання до перевезення незначних партій вантажу та власного майна громадян здійснюється за заявами відправників.

Угода на вантажне перевезення вміщує у собі права та обов'язки її сторін: відправника, перевізника, отримувача.

Повітряним перевізником визнається будь-яка фізична чи юридична особа, яка виконує повітряні перевезення і має права експлуатанта.

Відправник - юридична чи фізична особа, що уклала з авіапідприємством договір повітряного перевезення вантажу або пошти, і яка вказана у накладній як сторона угоди.

Отримувач - юридична чи фізична особа, на адресу якої направлено вантаж чи пошту і яка зазначена у накладній.

Перевезення вантажів повітряними суднами здійснюється:

- регулярними рейсами згідно з розкладом;
- чартерними рейсами згідно з встановленим маршрутом польотів, та в пункти, до яких регулярні польоти не виконуються;
- у прямому змішаному сполученні по одному документу з участю повітряного транспорту.

Перевезення вантажу виконується в порядку вказаної черги:

- згідно з встановленим планом перевезення, договором перевезення з відправником, понад план;

- згідно з одноразовими замовленнями від юридичних і фізичних осіб.

Позачергово перевозять вантаж:

- за замовленням уряду;
- призначений для попередження та ліквідування надзвичайних подій;
- спеціально призначений (виборний, засівний, жнивний);
- прийнятий згідно з разовими замовленнями громадян;
- помилково відправлений та тимчасово затриманий при перевезенні.

Вантаж приймається до повітряного перевезення аеропортами та транспортно-експедиційними підприємствами, що виконують посередницькі функції поміж відправником і перевізником.

Аеропорт - це комплекс споруд, призначених для прийняття та відправлення повітряних суден і обслуговування повітряних перевезень, складається з аеродрому, аеровокзалу та інших наземних споруд і обладнання.

Усі вантажно-розвантажувальні роботи покладено на відправника, перевізник може за окремим договором виконати ці обов'язки й отримати за це плату. Перевізник може відмовити у перевезенні вантажу, якщо:

- а) товарна накладна заповнена неналежним чином;
- б) маса й розмір вантажу перевищують норми, встановлені для повітряних перевезень;
- в) тара й упаковка не відповідають встановленим правилам;
- г) відсутні додаткові документи, необхідні для повітряного перевезення (санітарні, карантинні, екологічні сертифікати тощо);
- г) на перевезення вантажу, заявленого до перевезення, є обмеження держави;
- д) вантаж за своїми якостями не може бути допущений до перевезення.

Кожний договір на повітряне перевезення засвідчується документом на перевезення – вантажною накладною.

Вантажна накладна складається з чотирьох документів: накладної відправника (не має печатної нумерації і заповнюється відправником до передання вантажу до перевезення), вантажної накладної, квитанції про приймання вантажу та корінець вантажної накладної (мають однаковий номер, заповнюються перевізником при прийманні вантажу до перевезення). До встановленої кількості накладних можуть бути надані додаткові. Вантажна накладна складається на ім'я отримувача. Відправник несе відповідальність за дані, що вносяться до вантажної накладної. Одночасно з накладною

відправник зобов'язаний надати перевізнику всі інші документи, необхідні для здійснення повітряного перевезення (санітарні, екологічні, карантинні сертифікати).

Після складання перевізником вантажної накладної з примірника відправника, останньому надається єдиний номер.

Після укладення перевізником вантажної накладної з примірник відправника, останньому надається єдиний номер.

Дата приймання вантажу до перевезення підтверджується на вантажній накладній календарним штампелем аеропорту відправлення. Тарифи і сплата за перевезення вказуються У накладній перевізником.

Один примірник накладної і квитанцію про прийняття вантажу отримує відправник як підтвердження складення договору.

Два інших примірники - накладна відправника та вантажна накладна - прямують разом з вантажем до місця призначення. Накладна відправника видається отримувачу У пункті призначення одночасно з вантажем, а вантажна накладна залишається у справах аеропорту призначення. Корінець вантажної накладної зберігається у справах аеропорту відправлення.

Призначення кожного примірника накладної вказується на його лицьовому боці. Договір на перевезення небезпечного вантажу має на лицьовому боці накладної червону смугу.

Відправник може передати вантаж для повітряного перевезення із зазначеною цінністю. Сума заявленої цінності не може перевищувати його дійсної вартості. Відправник може розпоряджатися вантажем протягом усього часу знаходження у перевізника.

Перевізник зобов'язаний доставити вантаж у пункт призначення у встановлений термін. Строк доставлення вантажу при повітряному перевезенні визначається з моменту прийому його до перевезення з аеропорту відправлення до часу повідомлення отримувача про прибуття вантажу в аеропорт призначення.

У строк доставляння вантажу враховують ще затримку, якщо вона мала місце з причин стихійного лиха, метеорологічних умов, обмеження польотів за розпорядженням державних органів.

Вантажне перевезення вважається виконаним з моменту видачі вантажу отримувачу відповідно до умов, зазначених у вантажній накладній.

Отримувач повинен своєчасно прийняти вантаж і вивезти його за межі аеропорту призначення. При розбіжностях у масі та якості вантажу, його цілісності та кількості сторони угоди повинні скласти комерційний акт, в якому встановлений Факт буде зазначений.

Ще одним видом повітряного перевезення є договір повітряного перевезення пасажирів та їх багажу.

Згідно з договором повітряного перевезення пасажирів авіапідприємство зобов'язується перевезти пасажирів та його багаж у пункт призначення, надавши йому місце у повітряному судні, що здійснює зазначений у білеті рейс; при наявності у пасажирів багажу - доставити разом з ним і його багаж.

Пасажир зобов'язаний сплатити за перевезення по встановленому тарифу певну суму, а якщо маса вантажу перевищує встановлену норму - ще й за цей надлишок.

Кожний договір повітряного перевезення пасажирів засвідчується перевізним документом, який видає авіапідприємство чи його представник. Документом на перевезення є:

- при перевезенні пасажирів - квиток;
- при перевезенні речей пасажирів як багажу - багажна квитанція;
- у разі стягнення додаткових сум за послуги у перевезенні - квитанція різних стягнень і квитанція платного багажу (при сплаті стягнення за провіз багажу масою понад встановлену норму).

Перевезення пасажирів та їхнього багажу, виконане від аеропорту відправлення до аеропорту призначення кількома авіапідприємствами за одним перевізним документом, вважається єдиною угодою повітряного перевезення, незалежно від того, чи мали місце затримання, пересадки тощо.

Перевезення пасажирів у напрямку «туди» і «звідти» розглядається як два окремих договори.

Перевізник має право без попередження відмінити, затримати, чи перенести виліт повітряного судна на іншій час, змінити передбачений розкладом маршрут руху, а також змінити місце посадки, якщо такі дії будуть необхідними:

- внаслідок стихійного лиха, поганих метеорологічних умов, а також через інші явища, які можуть вплинути на безпеку польоту;
- для виконання вимог державних органів.

Перевізник може відмовити пасажирів у перевезенні у разі:

- необхідності забезпечення безпеки польоту повітряного судна;
- необхідності виконання вимог державних органів;
- порушення пасажиром встановлених правил користування повітряним транспортом і невиконання вимог командира судна;
- хвороби пасажирів, стан якого створює небезпеку як для самого пасажирів, так і для оточуючих;
- алкогольного сп'яніння пасажирів;
- порушення пасажиром громадського порядку;
- порушення пасажиром своїми діями безпеки польоту, що створює загрозу для життя, здоров'я пасажирів та екіпажу.

У випадку відмови перевізником пасажирів у перевезенні з причин, перерахованих вище, перевізником складається акт установленної форми.

Основою для пасажирського перевезення є квиток, який видається на політ при сплаті тарифу на перевезення, та пред'явлення документу, який засвідчує особу (паспорт, службове посвідчення, військовий квиток, свідоцтво про народження, довідки про звільнення з місць позбавлення волі тощо).

Пасажир має право відмовитися від польоту в аеропорту відправлення або в іншому аеропорту на шляху його прямування і одержати назад сплачену суму за перевезення чи її певну частину.

Кожний пасажир при здійсненні повітряного перевезення підлягає обов'язковому страхуванню від нещасного випадку. Він вважається застрахованим з моменту об'явлення посадки у повітряне судно і до моменту залишення аеропорту призначення.

Речі пасажирів при здійсненні повітряного перевезення перевозяться як багаж 1) зареєстрований чи 2) незареєстрований (ручна поклажа). Багаж, як правило, перевозиться на тому ж повітряному судні, що й пасажир. Приймання багажу до перевезення засвідчується виданням пасажиру багажної квитанції. Прийнятий до перевезення багаж маркується багажною біркою, корінець від якої видається пасажирові. Такий багаж вважається зареєстрованим. Багаж приймається до перевезення в аеропортах (міських вокзалах) відправлення пасажирів. Як багаж можна перевозити речі загальною масою: для зареєстрованого багажу - 30 кг, а для ручної поклажі - 5 кг.

Заборонено перевозити:

- 1) вогнепальну зброю;
- 2) вибухові речовини та предмети, ними наповнені, вибухові пристрої;
- 3) стиснені та розріджені гази;
- 4) легкозаймисті речовини;
- 5) отруту та отруйні речовини;
- 6) їдкі та корозійні речовини тощо.

Видається багаж в аеропорту призначення, до якого багаж був прийнятий до перевезення, при пред'явленні відривного талона до багажної бірки. У разі коли є пошкодження багажу чи відсутності його частини складається комерційний акт за встановленою формою, один з примірників якого видається пасажирові для висування до перевізника претензії.

Комерційний акт є основою для:

- а) розшуку вантажу, багажу та їх власника;
- б) розслідування причин і встановлення винних осіб;
- в) задоволення чи відмови у претензії пасажирів, відправників і отримувачів;
- г) розроблення та проведення заходів щодо усунення причин, які тягнуть за собою втрату, пошкодження вантажів.

Комерційний акт складають одразу після виявлення обставин, що потребують їхнього задоволення посадовими особами, спеціально уповноваженими для цього. До складання комерційного акта притягуються такі особи:

- ті, хто виявив несправність вантажу чи багажу;
- отримувач багажу чи вантажу.

Комерційний акт підписується начальником аеропорту або особою, що його замінює, а також посадовими особами (не менш як двома), що брали участь у засвідченні виявленого факту при перевірці багажу чи вантажу.

Пред'явленню до перевізника позову, що впливає з повітряного перевезення пасажирів, багажу, обов'язково передують пред'явлення до нього претензії. Претензія висувається до авіаційного підприємства місця

відправлення чи місця призначення на розсуд заявника. Претензії при здійсненні у прямому змішаному сполученні висуваються 1) до авіапідприємства, якщо кінцевим пунктом є аеропорт, 2) відповідному транспортному органу, якщо кінцевим пунктом перевезення є залізнична чи автомобільна станція, пристань чи порт.

У випадках ушкодження здоров'я пасажирів право на висування претензії на відшкодування збитків має потерпілий, а в разі його смерті - особи, які мають на це право згідно з Цивільним законодавством.

Претензії та позови висуваються по кожному перевізному документу окремо. Претензію викладають у письмовій формі із зазначенням авіаційного підприємства, найменування та адресою юридичної чи фізичної особи, що заявляє претензії обставин, які є основою для висування вимог, суми претензії та її обґрунтування, переліку документів, що додаються до заяви (товари - супроводжувальні, комерційні акти, документи, що підтверджують розміри завданих збитків тощо) .

Претензії до перевізника можуть бути висунуті у термін до шести місяців, а претензії за стягнення штрафу у термін до 45 діб. Претензії пасажирів, відправника, отримувача розглядаються на засіданні претензійної комісії, що діє в авіапідприємстві. Якщо претензія відхилена, то заявник має право у термін два місяці з дня отримання відповіді на претензію висунути позов до арбітражу чи загального суду, відповідно до чинного цивільного законодавства. Термін розгляду комісією претензії не повинен перевищувати три місяці, а у змішаному сполученні - шести.

Захист авіації від незаконного втручання. Організація робіт, пов'язаних із забезпеченням авіаційної безпеки, здійснюється відповідно до законодавства України, норм і процедур Української державної програми безпеки цивільної авіації.

Під забезпеченням авіаційної безпеки мається на увазі комплекс заходів, а також людські та матеріальні ресурси, призначені для захисту авіації від незаконного втручання в її діяльність.

Українські та іноземні експлуатанти авіаційної техніки, що здійснюють приймання, випуск чи обслуговування повітряних суден на території України, а також експлуатанти аеродромів і аеропортів повинні приймати відповідні заходи щодо захисту авіації від актів незаконного втручання в її діяльність.

Актом незаконного втручання в діяльність авіації вважають протиправні дії, пов'язані з посяганням на нормальну та безпечну діяльність авіації і авіаційних об'єктів, внаслідок яких мали місце нещасні випадки з людьми, майнові збитки чи захоплення та угон літака, а також наявність умов, що можуть спричинити подібні ексцеси.

Заходи щодо захисту авіації від актів незаконного втручання на території України регламентуються нормами та правилами, передбаченими Українською державною службою безпеки цивільної авіації.

Контроль на безпечність ручної поклажі, багажу, вантажу, пошти, бортового припасу, а також особистий контроль на небезпечність пасажирів і

членів екіпажу повітряного судна на внутрішніх, так і на зовнішніх лініях здійснюють служби авіаційної безпеки, органи внутрішніх справ і прикордонного контролю.

Якщо пасажир або член екіпажу відмовляється від проходження контролю на небезпечність або відмовляється надати поклажу на контроль, то він до польоту або до перевезення на повітряному судні не допускається.

У повітряному судні, що перебуває у польоті, контроль за безпекою у разі необхідності може бути здійснений за розпорядженням командира літака, незалежно від згоди на це пасажирів. Для здійснення цього заходу повітряне судно вважається таким, що перебуває у польоті, з моменту зачинення всіх його зовнішніх дверей, і до моменту їх відчинення для вивантаження чи висадки пасажирів.

Здійснення контролю на безпечність польоту, перелік осіб, які уповноважені його провадити, та перелік осіб, що можуть бути звільнені від проходження контролю на безпечність польоту, передбачаються нормами та нормативними документами української держави.

Порядок забезпечення виконання вимог щодо забезпечення безпеки польотів і авіаційної безпеки з охорони повітряних суден, важливих наземних споруд і обладнання, пожежної безпеки, підтримання пропускнуго та внутрішнього режимів на аеродромах і в аеропортах та інших авіаційних об'єктах регламентується нормами, правилами і процедурами, передбаченими Українською державною програмою безпеки цивільної авіації.

За протиправні дії всі юридичні та фізичні особи, діяльність яких пов'язана з використанням повітряного простору України, розробкою, виготовленням, ремонтом та експлуатацією авіаційної техніки, веденням господарської та комерційної діяльності, обслуговуванням повітряного руху, забезпеченням безпеки повітряних польотів, а також управлінням і наглядом, несуть відповідальність, передбачену цивільним, адміністративним і кримінальним законодавством України.